

-5-

SPRINKHANEN IN LIMBURG VROEGER EN NU

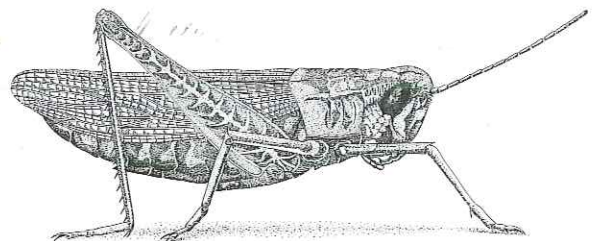
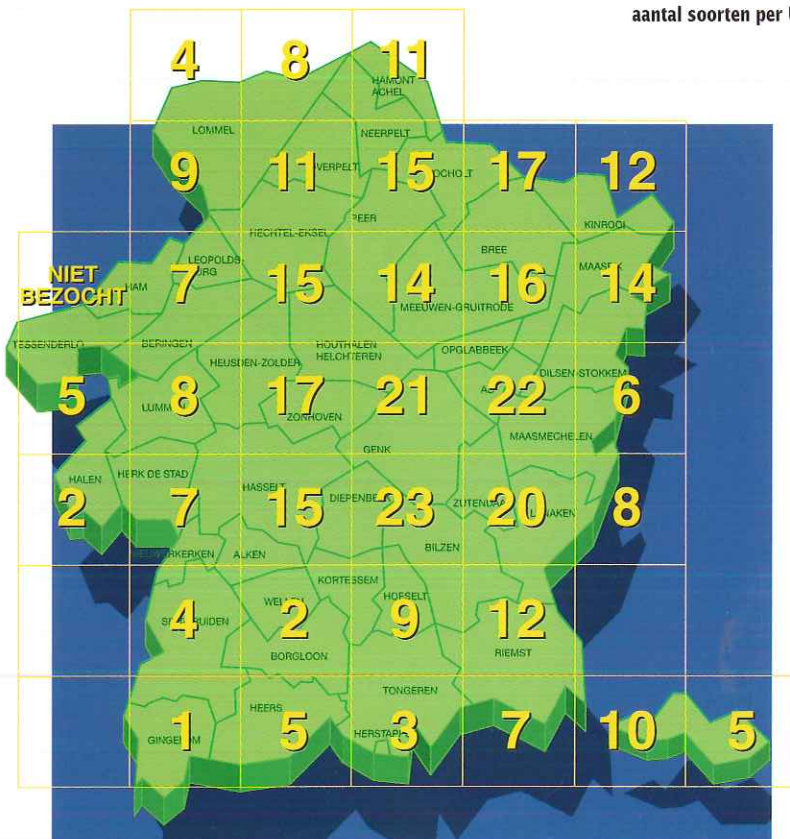
Meer dan 100 jaar geleden, in 1889, verscheen de "Faune des insectes de l'ordre des orthoptères de la province de Limbourg" door C. Bamps. Dit 35 pagina's tellende werkje behandelt o.a. de verspreiding van de rechtvleugeligen in Limburg op het einde van de vorige eeuw. Sedert 1990 is er een nieuw verspreidingsonderzoek gaande naar sprinkhanen in Limburg. Het leek interessant om een vergelijking te maken tussen beide periodes.

Frans Verstraeten
Opitterkiezel 205
3960 Bree

WAAR KOMEN SPRINKHANEN VOOR ?

Sprinkhanen kunnen in allerlei vegetatietypes worden aangetroffen. Toch zijn de zonnigste plaatsen het meest uitverkoren. Dit heeft te maken met het feit dat heel wat soorten warmteminnend zijn. Aangezien zandgrond sneller opwarmt dan leembodem zijn de Kempen sprinkhanenrijker dan Haspengouw en de Maasvallei. Dit blijkt reeds uit figuur 1 die het aantal waargenomen soorten per UTM-hok van 10x10 km weergeeft. Om dezelfde reden komen in droge terreinen meer soorten voor dan in natte. Aangezien sprinkhanen niet erg mobiel zijn, kan de soortenrijkdom van een gebied ons bovendien iets meer leren over het gevoerde beheer. Akkers en zwaar bemeste weilanden herbergen nagenoeg geen

Figuur 1
aantal soorten per UTM-hok

Kustsprinkhaan
tekening: Johan Leurs

sprinkhanen omwille van een slecht microklimaat en het voortdurend veranderend landgebruik. De huidige landbouw brengt bijgevolg niet veel positiefs bij aan de sprinkhanenpopulaties. Schrale graslanden en heiden met een rotatiebeheer daarentegen herbergen de meeste soorten. Deze vorm van beheer zou best nagestreefd worden. Het is duidelijk: het gaat niet goed met onze sprinkhanenfauna. Toch geven de resultaten aan dat er nog een grote diversiteit bestaat aan sprinkhanen in Limburg. Het totaal aantal sprinkhanensoorten op het einde van de vorige eeuw bedroeg 31. In de periode 1990 - 1992 werden er eveneens 31 soorten aangetroffen.

SOORTENLIJST

Tabel 1 geeft de lijst van de in totaal 37 soorten sprinkhanen die tot op heden in de provincie Limburg werden waargenomen. Er wordt ook een indicatie gegeven over hun talrijkheid vroeger en nu. Daarnaast wordt kort het biotooptype aangegeven.

VERDWENEN SOORTEN

Waarschijnlijk zijn er sedert de vorige eeuw 4 soorten verdwenen.

Bamps (1889) meldt de Wrattenbijter uit de omgeving van Lanaken. Ook in de Nederlandse provincie Limburg kwam de Wrattenbijter op het einde van de vorige, begin deze eeuw voor (Tilmans, 1980). De soort is waarschijnlijk omstreeks 1920 volledig uit onze contreien verdwenen.

Bamps had het genoeg de Ratelsprinkhaan voor de eerste maal waar te nemen in België op 4 september 1887 te Lanklaar. Het betrof een vrouwtje. Enkele dagen later werden op dezelfde plaats nog 2 exemplaren waargenomen. Nadien werd de Ratelsprinkhaan nog slechts éénmaal waargenomen in België. Deze maal betrof het een exemplaar waargenomen te Zwartberg in 1951. De toekomst zal moeten uitwijzen of deze zeer zeldzame soort, die in het buitenland sterk afneemt nog voorkomt in Limburg.

De Klappersprinkhaan werd voor het eerst gevangen door Selys-Longchamps op 12 augustus 1862 te Lanaken (Bamps, 1889). Behalve dit ene exem-

plaar meldt Bamps nog een andere waarneming op dezelfde plaats. Waarschijnlijk is deze soort uitgestorven.

De oudste waarnemingen van de Europese treksprinkhaan dateren uit het begin van vorige eeuw. Meermaals bereikten zwervende groepen of individuen ons land. Deze trekkende individuen of groepen behoorden allen tot de ondersoort *gregaria*. De treksprinkhaan die inheems was in de Kempen staat bekend onder de naam *Locusta migratoria solitaria*. Ze werd door Bamps op tal van plaatsen langs heidevennen in de buurt van Hasselt aangetroffen. De laatste 40 jaar is deze soort evenwel niet meer in België waargenomen. Er mag worden gevreesd dat de soort is uitgestorven.

Twee soorten zijn reeds een hele tijd niet meer in Limburg waargenomen. De kans dat deze soorten worden herontdekt, is echter vrij groot omdat ze nog voorkomen in de ons omringende provincies. Het gaat over de Duinsabelsprinkhaan en het Schavertje.

Van de Duinsabelsprinkhaan zijn niet veel gegevens voor handen. Er werden in de vorige eeuw slechts twee vindplaatsen opgegeven nl: Lanklaar en Genk (Bamps, 1889). Nadien werd de soort nog gevangen op de Sint-Pietersberg in 1934 (Devrieze, 1988). De toekomst zal moeten uitwijzen of de Duinsabelsprinkhaan volledig uit Limburg is verdwenen.

Ook het Schavertje was reeds in de vorige eeuw zeldzaam. De soort kwam volgens Bamps (l.c.) op dezelfde plaatsen voor als het Zoemertje met name op droge heide. Momenteel zijn er geen populaties in Limburg bekend. Het is echter aanmerkelijk dat deze soort in de toekomst toch nog wordt aangetroffen.

"NIEUWE" SOORTEN

Onder de zogenaamde "nieuwe" soorten worden die sprinkhanen bedoeld die niet door Bamps (1889) werden opgegeven voor Limburg.

De Struiksprinkhaan werd door Bamps aangegeven als zeer zeldzaam in België. Voor Limburg waren op het einde van de vorige eeuw geen gegevens bekend. Momenteel wordt de Struik-

NR	SOORT	STATUS		BIOTOOP
		vroeger	nu	
1.	Struiksprinkhaan (<i>Leptophyes punctatissima</i>)	?	ZZ	droge ruigten
2.	Rietsprinkhaan (<i>Conocephalus dorsalis</i>)	VA	ZA	natte ruigten
3.	Grote groene sabelsprinkhaan (<i>Tettigonia viridissima</i>)	VA	ZA	ruigten
4.	Boomsprinkhaan (<i>Meconema thalassinum</i>)	VZ	VZ	bossen en houtkanten
5.	Duinsabelsprinkhaan (<i>Platycleis albopunctata</i>)	ZZ	?	droge schrale meestal kalkrijke graslanden
6.	Heidesabelsprinkhaan (<i>Metrioptera brachyptera</i>)	VA	VA	droge en natte heide
7.	Greppelsprinkhaan (<i>Metrioptera roeseli</i>)	-	ZZ	natte heide, uitgedroogde vennen
8.	Zadelsprinkhaan (<i>Ephippiger ephippiger</i>)	ZZ	VZ	droge heide met houtopslag
9.	Wrattenbijter (<i>Decticus verrucivorus</i>)	ZZ	WU	zeer schrale graslanden
10.	Ratelsprinkhaan (<i>Gampsocleis glabra</i>)	ZZ	WU	droge heide
11.	Bramensprinkhaan (<i>Pholidoptera griseoptera</i>)	VZ	VA	natte ruigten op leembodem
12.	Huiskrekel (<i>Acheta domesticus</i>)	VA	VA	urbane gebieden
13.	Veldkrekel (<i>Gryllus campestris</i>)	ZA	VA	droge heide
14.	Boskrekel (<i>Nemobius sylvestris</i>)	ZA	VA	open bossen met veel strooisel
15.	Veenmol (<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>)	VZ	ZZ	akkers en tuinen
16.	Zeggedoorntje (<i>Tetrix subulata</i>)	VA	VA	gracht-en venoevers
17.	Duindoortje (<i>Tetrix ceperoi</i>)	-	ZZ	venoevers, zandafgravingen
18.	Kalkdoortje (<i>Tetrix tenuicornis</i>)	-	ZZ	kalkgraslanden
19.	Gewoon doortje (<i>Tetrix undulata</i>)	ZA	ZA	natte terreinen
20.	Gouden sprinkhaan (<i>Chrysochraon dispar</i>)	-	ZZ	natte heide
21.	Klappersprinkhaan (<i>Psophus stridulus</i>)	ZZ	WU	landduinen
22.	Europese treksprinkhaan (<i>Locusta migratoria</i>)	VZ	WU	natte heide, venoevers
23.	Blauwvleugelsprinkhaan (<i>Oedipoda caerulea</i>)	VA	VZ	droge terreinen, mijnterrils, spoorwegbermen
24.	Moerassprinkhaan (<i>Mecostethus grossus</i>)	VA	VZ	vochtige weilanden, natte heide
25.	Wekkertje (<i>Omocestus viridulus</i>)	VA	VA	vochtige graslanden, natte heide
26.	Negertje (<i>Omocestus rufipes</i>)	VA	VA	open vegetatie op schrale bodem
27.	Zoemertje (<i>Stenobothrus lineatus</i>)	ZZ	ZZ	droge heide
28.	Schavertje (<i>Stenobothrus stigmaticus</i>)	ZZ	?	droge heide
29.	Locomotiefje (<i>Chorthippus apricarius</i>)	-	ZZ	droge heide
30.	Bruine sprinkhaan (<i>Chorthippus brunneus</i>)	ZA	ZA	graslanden, akkers, heide
31.	Ratelaar (<i>Chorthippus biguttulus</i>)	ZA	ZA	graslanden, heide
32.	Snortikker (<i>Chorthippus mollis</i>)	ZZ	ZA	schrale graslanden, heide
33.	Krasser (<i>Chorthippus parallelus</i>)	ZA	ZA	graslanden
34.	Zompsprinkhaan (<i>Chorthippus montanus</i>)	VZ	VZ	graslanden en heide met kwelwater
35.	Kustsprinkhaan (<i>Chorthippus albomarginatus</i>)	ZZ	VZ	natte graslanden
36.	Knosprietje (<i>Myrmeleotettix maculatus</i>)	VA	VA	landduinen, heide, graslanden, akkers
37.	Rosse sprinkhaan (<i>Gomphocerippus rufus</i>)	-	ZZ	kalkgrasland

Tabel 1
Status en biotoop van
sprinkhanen in Limburg,
vroeger en nu.

ZA : zeer algemeen
 VA : vrij algemeen
 VZ : zeldzaam
 ZZ : zeer zeldzaam

meer dan 20 waarnemingen
 tussen 10 en 20 waarnemingen
 tussen 5 en 10 waarnemingen
 minder dan 5 waarnemingen

? : mogelijk uitgestorven
 WU : waarschijnlijk uitgestorven
 - : geen waarnemingen bekend

sprinkhaan niet veel waargenomen in de provincie. Enkel in Maasmechelen en Lanaken (Gorissen, pers.med.) worden jaarlijks enkele exemplaren waargenomen.

De Greppelsprinkhaan werd voor het eerst in Limburg waargenomen op 18 juli 1992 (Verstraeten, in prep.). Het betrof een kleine populatie in een vennengebied te Meeuwen-Gruitrode.

De naamgeving van de soorten die tot de familie van de Doornsprinkhanen behoren is herhaaldelijk herzien. Hierdoor zijn de gegevens van Bamps niet meer te interpreteren.

Zo kon het Duindoortje (Verstraeten, 1992) voor het eerst worden waargenomen in Limburg te Lanklaar op 31-07-1990. Een andere moeilijk herkenbare soort van het geslacht *Tetrix* is het Kalkdoortje. Voorlopig werden twee populaties ontdekt (Verstraeten, in prep.) in droge stroomdalgraslanden langs de Maas te Maasmechelen.

De Gouden sprinkhaan werd voor het eerst in Limburg gevangen in 1983 te Rekem (Devrieze, 1988). Deze populatie heeft tot nu toe goed stand gehouden. Een tweede populatie bevindt zich in Noord-oost Limburg te Bree en op Nederlands grondgebied in de gemeente Budel. Aangezien er maar 1 exemplaar kon gevangen worden aan Belgische zijde lijkt het voortbestaan van deze laatste populatie in het gedrang te komen.

Het Locomotiefje werd voor het eerst in Limburg waargenomen in de Maten te Genk (Daniëls, pers.med.). Het betrof de eerste vangst van deze soort in België.

De Rosse sprinkhaan werd volgens Bamps algemeen in de Kempen aangetroffen. Het lijkt twijfelachtig (Devrieze, 1988) dat de soort voorkomt of voorkwam in de Kempen. Evenwel denken dat de Rosse sprinkhaan helemaal niet voorkomt in Limburg is ook niet juist want tijdens een excursie van Likona op 15-08-92 werden verschillende exemplaren waargenomen in de Voerstreek (Verstraeten, in prep.). De stelling (Duijm en Kruseman, 1983) dat de soort in het zuiden van de Nederlandse provincie Limburg de noordgrens van zijn verspreidingsgebied bereikt, lijkt in overeenstemming met de gegevens uit de Voerstreek.

ZELDZAME SOORTEN

De soorten die zeldzaam gekatalogeerd zijn (zie tabel 1), verdienen bijzondere aandacht omdat een onaangepast beheer het verdwijnen kan inhouden van de betreffende soorten.

De Zadelsprinkhaan werd in België voor het eerst waargenomen in Lanaken (1863) door Selys-Longchamps. Bamps trof de soort eveneens aan te Lanklaar. Het huidige verspreidingsgebied van deze sabelsprinkhaan is vrij goed bekend. Ze komt op verschillende plaatsen voor in de vierhoek Lanaken-Dilsen-Meeuwen-Genk.

De Veldkrekkel kon men in de vorige eeuw ontmoeten in de landduinen van de Kempen. Tegenwoordig is deze krekkelsoort vrij zeldzaam in de nog resterende duinengebieden. Ze prefereren hier de schaars begroeide vegetatie van Buntgras, Zandstruisgras, Struikheide en Borstelgras. De afwisseling begroeid-onbegroeid wordt sterk op prijs gesteld.

De Boskrekkel werd in vorige eeuw opgemerkt te Genk, Diepenbeek en Kuringen. Nu is deze soort buiten de gemeenten Peer en Meeuwen-Gruitrode zeldzaam. Ze wordt vooral aangetroffen op zeer warme plaatsen zoals randen van dennenbossen en houtwallen. In de bekende "Ortolanengebieden" van Peer en Meeuwen-Gruitrode is de soort zeer algemeen. Ze komt daar in praktisch alle houtige kleine landschapselementen voor.

De Veenmol kwam vroeger zeer veel voor in tuinen. Het insect kon daar heel wat schade aanrichten aan knolgewassen. Tegenwoordig is de Veenmol een zeldzame verschijning in Limburg. Toch blijkt uit gesprekken met landbouwers en landeigenaars dat de soort nog steeds voorkomt. Zo zijn er aanwijzingen dat de Veenmol voorkomt in Diepenbeek, Hasselt, Heusden-Zolder en Bilzen.

De Blauwvleugelsprinkhaan komt nog voor in de grote heidegebieden zoals de Militaire Domeinen. Daarnaast komt ze voor op de mijnterrils. Op enkele spoorwegbermen en industrieterreinen werd de soort eveneens teruggevonden. Volgens Bamps kwam de Moerassprinkhaan overal voor in moerassige hooilanden. Door drooglegging is de Moerassprinkhaan zeldzaam geworden. Er zijn

momenteel 10 populaties bekend.

Bamps (1889) noemt het Zoemertje een zeldzame soort die slechts bekend was in Diepenbeek en Lanaken. Nu is het Zoemertje een zeer zeldzame soort in de Kempen. Er kon namelijk in 1992 een kleine populatie worden gevonden in een restant van een heidegebied te Dilsen-Rotem. Bamps meldt in zijn "catalogue" slechts één enkel exemplaar van de Kustsprinkhaan verzameld door Selys-Longchamps (1865). Momenteel zijn er heel wat meer waarnemingen bekend van de soort (Verstraeten, 1991). Zo komt de soort vrij veel voor in Noordoost-Limburg. Bloeiende populaties zijn eveneens bekend op het Kempens plateau te Peer, Meeuwen-Gruitrode en Beringen. Kleinere aantallen worden aangetroffen in de lage Kempen in de omgeving van Genk, Zutendaal en Diepenbeek.

Door Selys-Longchamps (1862) werd de Zompsprinkhaan voor het eerst beschreven in ons land als een variëteit van de Krasser. Ook Bamps spreekt van *Chorthippus parallelus var. montanus*. De soort kwam vrij veel voor in de Kempen. Het huidige onderzoek heeft een tiental vindplaatsen aan het licht gebracht. Het habitat wordt veelal teruggevonden in een aantal beekvalleien (Ziepbeek, Itterbeek, A-beek, Dommel, Zwarte beek).

SAMENVATTING

Er werden tot op heden 37 sprinkhanensoorten waargenomen in Limburg. Zes soorten zijn sinds Bamps (1889) waarschijnlijk of mogelijk uitgestorven. Zes soorten kunnen toegevoegd worden aan de lijst van Bamps. Tabel 1 toont de sprinkhanen die vroeger en nu in Limburg voorkomen. Er werd eveneens aangegeven welke status de betreffende soorten momenteel bezitten.

DANKWOORD

Met dank aan Luc Daniëls, Jos Gorijsen, Dirk Maes en Jos Rutten voor het doorspelen van belangrijke sprinkhanengegevens. Eveneens dank aan Ignace Schops en Jan Stevens voor het kritisch doorneemen van de tekst en aan Luc Crevecoeur voor het aanbrengen van suggesties.

Referenties

- BAMPS, C. 1889. Faune des insectes de L'ordre des orthoptères de la province de Limbourg, Hasselt. 35p.
- DECLER, C., H. DEVRIESE en K. HOFMANS, 1989. Sprinkhanen met sprongen achteruit!
Natuurreservaten 11: 27-31.
- DEVRIESE, H., 1988. Saltatoria Belgica, Voorlopige verspreidingsatlas van de sprinkhanen in België, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. 85p.
- DUIJM M. & G. KRUSEMAN, 1983. De krekels en sprinkhanen in de Benelux, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Amsterdam, 186p.
- DECLER C. en H. DEVRIESE, 1992. De sprinkhanenfauna van de Belgische kust. De duinenwerkgroep 6: 38p.
- TILMANS, J., 1980. De Orthoptera en Dictyoptera van Limburg. Natuurhistorisch maandblad 69 deel 1 : 9-14.
- TILMANS, J., 1980. De Orthoptera en Dictyoptera van Limburg. Natuurhistorisch maandblad 69 deel 2 : 41-45.
- VERSTRAETEN, F., 1991. Nieuwe vondsten van de Kustsprinkhaan in Limburg. Het visdiefje 18: 8-12.
- VERSTRAETEN, F., 1992. Het Duindoortje (Tetrix ceperol) een nieuwe sprinkhanensoort in Limburg. Saltabel 2: 15.